

Príklady aplikácie právnych princípov v judikatúre Najvyššieho súdu Slovenskej republiky

1/ Princíp „*vigilantibus iura scripta sunt*“ v spotrebiteľských veciach v konkrétnych súvislostiach ustupuje dôležitejšiemu princípu, ktorým je *ochrana práv spotrebiteľa*.

(Uznesenie NS SR z 21. marca 2012 sp. zn. 6 Cdo 1/2012)

2/ Základným predpokladom prekážky *rei iudicatae* je nielen totožnosť veci (daná tým istým nárokom alebo stavom a rovnakým predmetom konania a tými istými osobami, resp. ich nástupcami), ale predovšetkým materiálna právoplatnosť rozsudku.

Porušenie *základného práva na spravodlivý proces* môže s prihliadnutím na konkrétne okolnosti prípadu znamenať neuplatnenie prekážky *rei iudicatae* z dôvodu nedostatku materiálnej právoplatnosti inak formálne právoplatného rozsudku.

(Uznesenie NS SR z 30 júna 2009 sp.zn. 4 Cdo 119/2009)

3/ *Právnou normou pre súd ako orgán aplikujúci právo nie je totiž len samotný text právneho predpisu, ale predovšetkým význam tohto textu meniaci sa v priestore a čase.*

Interpretácia vychádzajúca z predpokladu povinnosti zamestnanca, s ktorým bol neplatne skončený pracovný pomer, zapojiť sa do práce u iného zamestnávateľa, je v rozpore s čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, pretože takáto povinnosť neexistuje. Z nejestvujúcej povinnosti nemožno vyvodzovať pre zamestnanca nepriaznivé dôsledky v podobe zníženia, prípadne nepriznania náhrady mzdy.

Ustanovenie § 79 ods. 2 Zákonníka práce treba vykladať tak, že súd môže na žiadosť zamestnávateľa náhradu mzdy za čas presahujúci deväť mesiacov primerane znížiť, prípadne vôbec nepriznať *len výnimočne*, a to v prípadoch, ak výkon práva na náhradu mzdy z neplatného skončenia pracovného pomeru by bol v rozpore s dobrými mravmi v zmysle čl. 2 Zákonníka práce.

Takýto výklad je *ústavne súladný* nielen z dôvodu, že chráni *hodnotu slobody*, ale aj z dôvodu, že rešpektuje *hodnotu spravodlivosti*. Tejto hodnote zodpovedá naplnenie

všeobecných právnych zásad, podľa ktorých každý je povinný znášať dôsledky svojho protiprávneho konania a nikto nemôže mať prospech z vlastnej nepoctivosti.

(Uznesenie NS SR zo 14. septembra 2011 sp. zn. 6 Cdo 157/2010)

4/ **Dobromyseľnosť** je mravnou kategóriou a zároveň základným právnym princípom súkromného práva (príkazom k jeho optimalizácii, jeho maximou, právnym pravidlom v najvšeobecnejšej podobe).

Dobromyseľnosť, resp. dobrá viera znamená, že niekto s ohľadom na určitý právny vzťah, pri zachovaní obvyklej miery opatrnosti (ostražitosti či starostlivosti), je vnútorne presvedčený o správnosti (poctivosti) svojho konania.

Tento právny princíp rešpektovala súdna prax na území Slovenska už dávno v minulosti, čo možno doložiť rozhodnutím právnej jednotnosti bývalej uhorskej kráľovskej Kúrie R.P.J. zo 27/XI. 1913 č. 3 (Doc. Dr. Vladimír Fajnor a Dr. Adolf Záturský, Zásadné rozhodnutia býv. uh. kr. Kúrie do 28/X. 1918 a Najvyššieho súdu Československej republiky do roku 1926 vo veciach občianskoprávných z oboru práva súkromného platného na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi, vydané nákladom Právnickej jednoty na Slovensku v Bratislave, ročník 1927, rozhodnutie č. 36, str. 59 až 65), v ktorom je uvedené: „**Podľa všeobecných právnych pravidiel pri právnych úkonoch smerujúcich k nabytiu práv je treba bezelstnosti nabyvateľa, v nedostatku ktorej nadobudnutie pokladá sa za obmyselné, a nakoľko je obmyselné, uzavretý právny úkon voči tretej osobe, práva ktorej boli ním porušené, je bezúčinný a jako taký môže byť napadnutý.**“

(Uznesenie NS SR z 30. apríla 2012 sp. zn. 6 M Cdo 1/2011)

5/ **Pokiaľ súd prvého stupňa v rozsudku nerozhodol o trovách štátu a nerozhodol o nich bez návrhu ani do právoplatnosti rozsudku, bolo vylúčené, aby o nich rozhodol neskôr mimoriadnym dovolaním napadnutým uznesením, vydaným navyše takmer po uplynutí jedného roka od právoplatnosti rozhodnutia vo veci samej.**

Nerešpektovanie ustanovenia § 166 ods. 1 O. s. p. súdom prvého stupňa i odvolacím súdom malo za následok aj porušenie článku 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“), podľa ktorého **štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon**, a tiež porušenie článku 13 ods. 1 písm. a) ústavy, podľa ktorého povinnosti možno ukladať zákonom alebo na základe zákona, v jeho medziach a pri zachovaní základných práv a slobôd (por. závery

Ústavného súdu Českej republiky vyslovené v náleze z 11. 2. 2004 sp. zn. I. ÚS 672/03 a aj v náleze z 10. 12. 2014 sp. zn. IV. ÚS 113/13).

(Uznesenie NS SR z 18. júna 2015 sp. zn. 6 M Cdo 15/2013)

6/ Z ustanovenia § 212 ods. 1 O. s. p. možno totiž vyvodiť veľmi významný účinok odvolania, ktorým je zákaz zmeny k horšiemu (*zákaz reformatio in peius*). Tento zákaz má povahu jednej zo základných zásad občianskeho súdneho konania.

Podstatou zákazu *reformatio in peius* je to, že súd rozhodujúci o odvolaní zásadne nie je oprávnený zmeniť rozhodnutie v neprospech účastníka, ktorý podal odvolanie, a v prospech účastníka, ktorý odvolanie nepodal (por. Ján Mazák, *Základy občianskeho procesného práva*, druhé vydanie, Bratislava: Vydavateľstvo právnickej literatúry IURA EDITION, spol. s r. o., rok 2004, str. 381, a tiež Vlastimil Handl – Jozef Rubeš a kol., *Občianský soudní řád – komentář*, II. diel, Praha: Nakladateľstvo Panorama, rok 1985, str. 70).

(Uznesenie NS SR z 10. apríla 2013 sp. zn. 6 Cdo 467/2012)

7/ Ochranu skutočného vlastníka, zaručovanú zásadou „*nikto nemôže previesť viac práv, než má sám*“ možno prelomiť ochranou *dobrej viery* nadobúdateľa len celkom výnimočne, pokiaľ je nad akúkoľvek pochybnosť zrejmé, že nadobúdateľ je dobromyseľný, že vec riadne podľa práva nadobudol (porovnaj nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. I. ÚS 3314/11 z 2. 10. 2012).

Dobrá viera musí byť pritom hodnotená veľmi prísne, pričom poskytnutie ochrany dobromyseľnému nadobúdateľovi sa s prihliadnutím na individuálne okolnosti posudzovanej veci musí javiť ako spravodlivé. *Poskytnutie tejto ochrany sa vo svojich dôsledkoch prejaví ako možnosť dobromyseľného nadobúdateľa pokračovať v oprávnenej držbe.*

(Uznesenie NS SR z 27. februára 2013 sp. zn. 6 Cdo 71/2011)

8/ *Zásada spravodlivej ochrany práv* vyplývajúca z § 1 O. s. p. vyžaduje, aby občianske súdne konanie ako celok bolo spravodlivé. Spravodlivosť musí byť vždy prítomná v procese, ktorým sudca interpretuje a aplikuje právo, ako hodnotový činiteľ spoločný všetkým demokratickým právnym poriadkom. Pri zisťovaní a formulovaní odpovede súdu, *čo je konkrétnym právom v prejednávanej veci*, musí byť tento hodnotový činiteľ rešpektovaný v maximálnej miere. Pre nachádzanie práva je nevyhnutné vychádzať z individuálnych okolností každého jednotlivého prípadu

Požiadavka spravodlivého konania ako celku a povinnosť súdu rozhodovať v súlade s *pravidlami slušnosti (ekvity)* znamená povinnosť súdu, ak to vyžadujú konkrétne okolnosti, zaoberať sa otázkou, či vznesenie námietky premlčania neodporuje dobrým mravom.

Súčasťou dobrých mravov je *dobrá viera (bona fides)* v zmysle poctivosti, vernosti danému slovu a mravnej povinnosti splniť záväzok. Je to morálne kritérium posudzovania správania sa, ktoré má dve stránky – poctivosť vlastnú a zároveň dôveru v poctivosť druhých i vieru v dôveryhodnosť ako takú. Stálosť a pravdivosť v sľuboch a dohodách bola už v rímskom práve chápaná ako základ spravodlivosti.

(Uznesenie NS SR z 30. januára 2013 sp. zn. 6 Cdo 173/2011)

9/ V zmysle čl. 152 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky *výklad a uplatňovanie ústavných zákonov, zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov musí byť v súlade s touto ústavou*.

Moderným ústavným nepísaným pravidlom je *princíp proporcionality (primeranosti)* patriaci medzi všeobecné zásady právne, ktoré síce nie sú v právnych predpisoch výslovne obsiahnuté, no v európskej právnej kultúre sa bezo zvyšku uplatňujú. V prípade zodpovednosti za škodu na zdraví uplatnenie tohto princípu znamená, že výška priznanej náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia musí byť proporcionálna vo vzťahu k utrpeným trvalým následkom poškodenia zdravia (porovnaj nález Ústavného súdu Českej republiky III. ÚS 350/03 z 29. 10. 2005 dostupný na www.usoud.cz).

Ustanovenie § 7 ods. 3 vyhlášky č. 32/1965 Zb. vyhlášky treba vykladať tak, že umožňuje zvýšenie odškodnenia nad stanovené najvyššie výmery aj v prípadoch, v ktorých to so zreteľom na konkrétne okolnosti vyžaduje zachovanie primeranosti medzi priznanou náhradou a následkami poškodenia zdravia.

(Uznesenie NS SR z 29. januára 2014 sp. zn. 6 Cdo 271/2012)

10/ *Súd nie je doslovným znením zákonného ustanovenia viazaný absolútne, ale môže, ba dokonca sa musí od neho odchýliť v prípade, keď to zo závažných dôvodov vyžaduje účel zákona, systematická súvislosť alebo požiadavka ústavne súladného výkladu zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov (por. nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 1. 7. 2008 sp. zn. III. ÚS 341/07 z 1. 7. 2008).*

Dynamickým rozvojom medzinárodných vzťahov došlo na medzinárodnej úrovni k zmene od absolútneho chápania jurisdikčnej imunity štátov k jej reštriktívnemu chápaniu, a to k jej chápaniu ako imunity funkčnej.

Funkčná imunita znamená, že štát sa nemôže dovolávať svojej jurisdikčnej imunity v prípadoch, kedy nejedná ako vykonávateľ verejnej moci (acta iure imperii), ale ako subjekt občianskoprávných pomerov (por. uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky z 25. júna 2008 sp. zn. 21 Cdo 2215/2007 a tiež uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky z 24. marca 2011 sp. zn. 30 Cdo 2594/2009).

Postupná zmena v chápaní jurisdikčnej imunity štátov na medzinárodnej úrovni má podľa názoru odvolacieho súdu vo vnútroštátnej právnej úprave za následok zmenu významu právneho textu obsiahnutého v § 47 ods. 1 ZMPSP, účelu ktorého zodpovedá funkčné chápanie imunity cudzieho štátu.

(Uznesenie NS SR z 26. februára 2015 sp. zn. 6 Co 51/2013)

11/ I keď ustanovenie § 15 ods. 1 veta štvrtá O. s. p. umožňuje predsedovi súdu predložiť vec na rozhodnutie súdu uvedenému v § 16 ods. 1 O. s. p. (nadriadenému súdu) len ak má za to, že nie sú dané dôvody vylúčenia sudcu podľa § 14 ods. 1 O. s. p., zastáva najvyšší súd názor, že *analogicky* je možné postupovať takýmto spôsobom aj v prípade, ak predseda súdu má za to, že nie je daný dôvod vylúčenia sudcu podľa § 14 ods. 2 O. s. p.

(Uznesenie NS SR z 25. júna 2015 sp. zn. 6 Nc 5/2015)

12/ Neobchodovateľnosť spotrebiteľského balenia liehu (SBL) označeného falzifikátom kontrolnej pásky (kontrolnej známky) je daná aj samotnou podstatou falzifikátu. Podľa Slovníka súčasného slovenského jazyka (vydaného Vedou, vydavateľstvom Slovenskej akadémie vied v roku 2006) falzifikát je napodobnenina vydávaná za originál. Falzifikát je založený na nepravde a nedobromyseľnosti. To znamená, že vo svojom základe odporuje dobrým mravom, a tým aj objektívnemu právu.

Pozitívne právo výslovne odkazuje na *dobré mravy* ako základný princíp právneho správania v mnohých konkrétnych ustanoveniach, čím tieto mravné pravidlá povyšuje na úroveň právnych pravidiel, považujúc ich za dobro tvoriace jadro spravodlivosti.

Podstatou falzifikátu je teda protiprávnosť. Falzifikát kontrolnej pásky sa nalepením na SBL stáva súčasťou tejto veci, čím sa dôsledky protiprávnosti prenášajú na celé SBL. Obchodovanie s takýmto SBL, u ktorého právne predpisy vyžadujú kontrolné označenie, aj keby nebolo zákonom výslovne zakázané, by zakladalo rozpor s dobrými mravmi s následkom absolútnej neplatnosti s tým súvisiacich právnych úkonov. Neobchodovateľnosť tovaru zaťaženého protiprávnosťou možno odôvodniť aj právnou zásadou „*ex iniuria ius non oritur*“ („z bezprávia sa právo nerodí“).

(Uznesenie NS SR z 23. apríla 2014 sp. zn. 6 M Cdo 7/2013)

Výber z rozhodnutí Ústavného súdu Českej republiky :

1/ Nález sp. zn. Pl. ÚS 44/03 ze dne 5. 4. 2005 (N 73/37 SbNU 33, 45; 249/2005 Sb.)

K otázce ústavně konformního výkladu zákona

Ústavní soud již mnohokrát zdůraznil, že zásada ústavně konformního výkladu zákona nebo jeho jednotlivého ustanovení, resp. jiného právního předpisu má přednost před jeho zrušením a že je povinností všech orgánů veřejné moci interpretovat a aplikovat právo se zřetelem na požadavek ochrany základních práv a svobod. Konstatoval, že v situaci, kdy určité ustanovení právního předpisu umožňuje dvě různé interpretace, přičemž jedna z nich je v souladu s ústavními zákony a mezinárodními smlouvami, jimž je Česká republika vázána, a druhá nikoliv, není dán důvod ke zrušení takového ustanovení. Při jeho aplikaci je úkolem všech státních orgánů interpretovat dané ustanovení ústavně konformním způsobem (srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 5/96, Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu České republiky, svazek 6, nález č. 98, či nález Pl. ÚS 48/95, č. 121/1996 Sb.).

V demokratickém právním státě, který je chápán především jako materiální právní stát, totiž nelze připustit užití platného zákonného ustanovení způsobem, který odporuje některé z fundamentálních ústavních zásad. Povinnost soudů nalézat právo neznamena pouze vyhledávat přímé, konkrétní a výslovné pokyny v zákonném textu, ale též povinnost zjišťovat a formulovat, co je konkrétním právem i tam, kde jde o interpretaci abstraktních norem, ústavních zásad, ustanovení Listiny základních práv a svobod a závazků plynoucích z mezinárodních smluv. Z mnoha myslitelných výkladů

zákona je tedy třeba v každém případě použít pouze takový výklad, který respektuje ústavní principy (je-li takový výklad možný) a ke zrušení ustanovení zákona pro neústavnost přistoupit teprve tehdy, nelze-li dotčené ustanovení použít, aniž by byla ústavnost porušena (princip minimalizace zásahu do pravomoci jiných orgánů veřejné moci).

2/ Nález sp. zn. Pl. ÚS 21/96 ze dne 4. 2. 1997 (N 13/7 SbNU 87, 96; 63/1997 Sb.)

K výkladu zákona

Soud ... není absolutně vázán doslovným zněním zákonného ustanovení, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit v případě, kdy to vyžaduje ze závažných důvodů účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jež mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku. Je nutno se přitom vyvarovat libovůle; rozhodnutí soudu se musí zakládat na racionální argumentaci.

3/ Nález sp. zn. Pl. ÚS 33/97 ze dne 17. 12. 1997 (N 163/9 SbNU 399, 407 a násl.; 30/1998 Sb.)

K aplikaci právních principů při interpretaci práva

Moderní demokratická psaná ústava je společenskou smlouvou, kterou se lid představující ústavodárnou moc (pouvoir constituant) ustavuje v jedno politické (státní) těleso, zakotvuje vztah individua k celku a soustavu mocenských (státních) institucí. Dokument institucionalizující soustavu základních obecně akceptovaných hodnot a formující mechanismus a proces utváření legitimních mocenských rozhodnutí nemůže existovat mimo veřejností akceptovaného kontextu hodnot, spravedlnostních představ, jakož i představ o smyslu, účelu a způsobu fungování demokratických institucí. Jinými slovy, nemůže fungovat mimo minimálního hodnotového a institucionálního konsenzu. Pro oblast práva z toho plyne závěr, že pramenem práva obecně, jakož i pramenem práva ústavního, a to i v systému psaného práva, jsou rovněž základní právní principy a zvyklosti.

Tuto tezi potvrzují nejen teoretické analýzy, ale především dějiny 20. století spjaté s existencí totalitních států. Mechanické ztotožnění práva s právními texty se stalo vítaným nástrojem totalitní manipulace. Učinilo zejména z justice poslušný a nemyslicí nástroj prosazování totalitní moci.

Dalším naprosto neudržitelným momentem používání práva je jeho aplikace vycházející pouze z jeho jazykového výkladu.

Jazykový výklad představuje pouze prvotní přiblížení se k aplikované právní normě. Je pouze východiskem pro objasnění a ujasnění si jejího smyslu a účelu (k čemuž slouží i řada dalších postupů, jako logický a systematický výklad, výklad *e razione legis* atd.). Mechanická aplikace abstrahující, resp. neuvědomující si, a to buď úmyslně, nebo v důsledku nevdělanosti, smysl a účel právní normy činí z práva nástroj odcizení a absurdity.

Akceptace i dalších pramenů práva, kromě práva psaného (zejména obecných právních principů), evokuje otázku jejich poznatelnosti. Jinými slovy, evokuje otázku, zda je jejich formulování věci libovůle nebo zda lze stanovit při jejich formulování do určité míry objektivizovatelné postupy.

Demokratický systém čelí možné libovůli při formulování "nepsaného práva" dvojitým způsobem. Nesdílí v našem prostředí tak hluboce zakořeněnou skepsi k možnosti činit odpovědná individuální rozhodnutí a předkládat je na základě přesvědčivé argumentace veřejnosti k posouzení. První garance vůči libovůli je tudíž kulturní a mravní kontext odpovědnosti. Tím druhým je soustava demokratických institucí utvářející dělbu moci. Jinými slovy, tou první je garance autonomní, druhou garance heteronomní normotvorby.

Ke znakům vymezujícím společenství lidí patří vymežitelný okruh společně sdílených hodnot, jakož i představ o racionalitě (účelnosti) chování. Společenství, jež nedisponuje tímto znakem, lze udržovat pouze silou (mocí).

Typickým příkladem vymežitelnosti i nepsaných právních pravidel lidského chování je právo obyčejové. Pro vznik právního obyčeje je nutné obecné přesvědčení o potřebě dodržovat obecné pravidlo chování (*opinio necessitatis*) a dále jeho zachovávání po dlouhou dobu (*usus longaevus*, resp. *longa consuetudo*). Obě tato hlediska jsou definičními hledisky i pro vymezení obecného právního pravidla (hlediskem odlišujícím obecný princip a právní obyčej je zejména míra jejich obecnosti).

V systému psaného práva má přitom obecné právní pravidlo charakter samostatného pramene práva pouze preter legem (čili pokud psané právo nestanoví jinak).

I v českém právu takto platí a je běžně aplikována řada obecných právních principů, které nejsou výslovně obsaženy v právních předpisech. Příkladem je právní princip, dle něhož neznalost práva neomlouvá, nebo princip nepřipustnosti retroaktivity, a to nejenom pro odvětví práva trestního. Jiným příkladem jsou výkladová pravidla a contrario, a minore ad maius, a maiore ad minus, reductio ad absurdum apod. Dalším, a to moderním ústavním nepsaným pravidlem, je řešení kolize základních práv a svobod principem proporcionality.

4/ I.ÚS 436/05 ze dne 10.07.2008

K pravidlům interpretace smluv

Základním principem výkladu smluv je priorita výkladu, který nezakládá neplatnost smlouvy, před takovým výkladem, který neplatnost smlouvy zakládá, jsou-li možné oba výklady. Je tak vyjádřen a podporován princip autonomie smluvních stran, povaha soukromého práva a s ním spojená společenská a hospodářská funkce smlouvy. Neplatnost smlouvy má být tedy výjimkou, nikoliv zásadou. Tento výkladový argument přesahuje český právní řád, prolíná se právními řády západní právní kultury a má charakter obecného principu právního.

5 /Pl.ÚS 38/06 ze dne 6. 2. 2007 84/2007 Sb. N 23/44 SbNU 279

K absenci explicitních intertemporálních ustanovení

V případě, tj. za situace, kdy zákonodárce mlčí jak k otázce, zda je nárok podle předchozí úpravy zachován, tak k aplikovatelnosti nové úpravy, je dle Ústavního soudu třeba přijmout takový výklad (sp. zn. II. ÚS 444/03, sp. zn. II. ÚS 37/04, sp. zn. I. ÚS 287/04, sp. zn. I. ÚS 344/04, sp. zn. IV. ÚS 178/04 - Sbírka rozhodnutí, svazek 37, nálezy č. 134 a č. 135; svazek 35, nálezy č. 174 a č. 191; svazek 36, nálezy č. 18), který "šetří smysl a podstatu základního práva, v daném případě práva na legitimní očekávání. Opačný aplikační či interpretační postup znamená porušení čl. 4 odst. 4 Listiny", je proto "ve svém důsledku výkladem retroaktivním".